

Convergentie en divergentie van de arbeidsomstandigheden in Europa van 1990 tot 2005

Samenvatting

Inleiding

In 2005 startte de Europese Stichting tot Verbetering van de Levens- en Arbeidsomstandigheden (Eurofound) de vierde Europese enquête naar de arbeidsomstandigheden (EWCS), die in 1990 voor het eerst heeft plaatsgevonden. In de afgelopen 15 jaar heeft de Europese Unie grote veranderingen ondergaan op diverse niveaus. Sinds 1990 hebben zich 15 nieuwe landen bij de 12 toenmalige EU-lidstaten gevoegd. De EWCS van 2005 heeft dan ook betrekking op de 27 EU-lidstaten (EU-27) en op Kroatië, Turkije, Noorwegen en Zwitserland. Er hebben zich in de EU evenwel ook meer structurele veranderingen voorgedaan in de algemene ordening van de Europese economie, arbeidsmarkten en arbeidsomstandigheden.

De inhoud van de EWCS is in de loop van de jaren dan ook aanzienlijk geëvolueerd; het aantal vragen is uitgebreid en het blikveld van het onderzoek is niet langer beperkt tot de meer traditionele ergonomische risico's, maar er wordt nu tevens aandacht besteed aan de vele aspecten van een multidimensionale benadering van de arbeidsomstandigheden en meer in het algemeen van de kwaliteit van het arbeidsleven. Dit verslag gaat in de eerste plaats dieper in op twee onderzoeksthema's. Het heeft in eerste instantie tot doel na te gaan of in de opeenvolgende enquêtes van de EWCS relatieve convergentie of divergentie is opgetreden met betrekking tot de kwaliteit van het arbeidsleven. Voorts wordt ook onderzocht of in dezelfde periode gelijksoortige ontwikkelingen tussen de Europese landen zichtbaar zijn.

Beleidscontext

De structurele veranderingen in de EU worden in zekere mate weerspiegeld in het Europese en nationale beleid, in het bijzonder in de Europese werkgelegenheidsstrategie en de Lissabonstrategie. Diverse recente studies schetsen echter een gemengd beeld van de situatie op het gebied van arbeidskwaliteit in Europa. Hoewel een aantal verbeteringen zichtbaar zijn, bijvoorbeeld met

betrekking tot arbeidsongevallen, blijkt dat voor bepaalde andere aspecten van arbeidskwaliteit - zoals de toenemende werkbelasting en de toegang tot opleidingen - geen vooruitgang wordt geboekt. De Europese Commissie was in het kader van de follow-up in 2003 al tot die conclusie gekomen in haar mededeling inzake arbeidskwaliteit. De situatie kwam opnieuw ter sprake in het strategisch verslag over de hernieuwde Lissabonstrategie.

Deze studies zijn gebaseerd op diverse reeksen gegevens en indicatoren en worden uitgevoerd volgens een zuiver academische of een meer beleidsgerichte benadering, zoals het conceptuele kader en de indicatoren die in december 2001 op de Europese Raad van Laken werden overeengekomen. Dit verslag geeft een overzicht van de tendensen op het gebied van arbeidsomstandigheden die de afgelopen 15 jaar in de verschillende EWCS-enquêtes werden vastgesteld en vertrekt vanuit het oogpunt van de arbeidskwaliteit.

Belangrijkste bevindingen

Het onderzoek naar de arbeidskwaliteit en de werkgelegenheid steunt op vier pijlers: loopbaan en werkgelegenheid, gezondheid en welzijn, ontwikkeling van vaardigheden en evenwicht tussen werk en privéleven. Elke pijler omvat subthema's die samen alle aspecten van de EWCS-vragenlijsten en het gehele Europese arbeids- en sociale beleid omspannen. Het onderzoek neemt deze domeinen - alsook de positieve arbeidsbeleving in het algemeen - onder de loep om de arbeidskwaliteit in de ruimste betekenis van het woord te evalueren. Zo werd in Europa een relatieve divergentie vastgesteld in 2004 en 2007, toen de 12 nieuwe lidstaten zijn toegetreden tot de Unie. Tot nu toe scoren deze landen gemiddeld minder goed op het gebied van arbeidskwaliteit, maar de resultaten geven tevens aan dat een inhaalbeweging is ingezet.

De oudere lidstaten (EU-15) lijken niet zozeer naar de optimale of hogere resultaten, maar veeleer naar het gemiddelde te convergeren, waarbij de verbeterde arbeidskwaliteit in de Angelsaksische landen wordt geneutraliseerd door een achteruitgang in de Scandinavische landen. De continentale en Zuid-Europese landen blijven vrij stabiel.

Binnen de landengroepen en de landen zelf kunnen verschillen worden versterkt door afwijkende overheidsmaatregelen en verschillende economische specialisaties. De ontwikkeling van de dienstensector – en de daarmee gepaard gaande krimp van de industriële activiteiten en landbouwactiviteiten – heeft uiteenlopende gevolgen voor de verschillende landen, wat een gedeeltelijke verklaring zou kunnen zijn voor de verschillen tussen landen en landengroepen.

Uit de nationale resultaten die in dit verslag worden voorgesteld, blijkt dat binnen elke groep aanzienlijke verschillen zijn ontstaan. Zo onderscheidt Finland zich steeds sterker van de andere Scandinavische landen. Ook tussen Denemarken en Zweden zijn de verschillen groter dan 10 of 15 jaar geleden. In de continentale landengroep wijken Nederland en in mindere mate ook Oostenrijk af van de andere landen uit de groep. In Zuid-Europa onderscheidt Spanje zich sterker van Italië dan tevoren en zijn Portugal en vooral Griekenland sterker van de andere landen uit de groep gaan verschillen dan in de jaren 90.

Op nationaal niveau vertonen de negatieve patronen in de arbeidskwaliteit, zoals gevaren voor de gezondheid en weekend- en nachtwerk, vrijwel overal een dalende lijn. Werknemers genieten meer rechten op het gebied van raadpleging en informatie over risico's. Andere negatieve patronen op het gebied van arbeidskwaliteit – banen met beperkte opleidingsmogelijkheden en een gebrekkige toegang tot opleidingen, ploegenarbeid en variabele werktijden, de toenemende werkbelasting en het absentisme om gezondheidsredenen – nemen echter in vrijwel alle landen toe.

Het gebrek aan opleidingsmogelijkheden op de werkvloer baart bijzondere zorg. Ondanks de sterke nadruk op een leven lang leren in het Europese discours en beleid, evenals de open coördinatiemethode op het gebied van onderwijs en een leven lang leren, moet nog een lange weg worden afgelegd om de in 2000 te Lissabon vastgestelde doelstellingen te halen.

Beleidsaanbevelingen

- Om de algemene arbeidsomstandigheden in alle landen te verbeteren, moeten bijkomende inspanningen worden geleverd op het gebied van opleiding en een leven lang leren.
- Andere risicofactoren en werkgerelateerde aspecten waaraan in de EU-27 aandacht moet worden besteed, zijn onder meer de stijgende werkbelasting en het toenemende absentisme.
- Er is nog niet altijd diepgaande informatie beschikbaar over de economische en sociale ontwikkelingen in de nieuwe lidstaten en in bepaalde gevallen is de beschikbare informatie te beperkt. Bijkomend onderzoek dringt zich dan ook op.
- Met 27 lidstaten is het niet evident om elk land afzonderlijk te analyseren. Daarom zijn clusters (landengroepen die worden gevormd op basis van overeenkomsten) een goed alternatief. Door het gebruik van clusters kunnen echter interne verschillen verborgen blijven, wat kan leiden tot verkeerde interpretaties. Gezien de toenemende verschillen binnen de bestaande clusters, is het dan ook belangrijk dat tevens alle landen afzonderlijk onder de loep worden genomen.

Bijkomend onderzoek

- Gezien de taak van Eurofound en de middelen waarover zij beschikt (enquêtes, waarnemingsposten, financiering van secundair onderzoek), zou zij kunnen bijdragen aan het bevorderen van synergieën en de instelling van een horizontale taskforce of werkgroep inzake clustering.
- Een groter aantal nationale steekproeven zou de kwaliteit van het volgende EWCS-onderzoek helpen verbeteren doordat dan een grondiger analyse op sectoraal en regionaal niveau mogelijk wordt.
- Aangezien de ECWS steelt op de nationale prestaties, met andere woorden op een zachte vergelijkingsbasis, is een verbetering van de nationale steekproeven in het kader van de enquête een absolute vereiste voor een beter gebruik van de resultaten ervan voor beleidsmonitoring.

Nadere informatie

Het verslag *Convergence and divergence of working conditions in Europe: 1990–2005* is beschikbaar op <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef08104.htm>. De gegevens, verslagen en secundaire analyse van de Europese enquête naar de arbeidsomstandigheden zijn beschikbaar op de website van het Europese Waarnemingscentrum voor de arbeidsomstandigheden op <http://www.eurofound.europa.eu/ewco/surveys/>.

Sara Riso, voorlichtingsfunctionaris
sri@eurofound.europa.eu